

Aalst en Wijck in de Betuwe

Joke Honders

In een oorkonde uit 1135 blijkt dat de mensen uit Aalst een eigen kerk of kapel mochten stichten om redenen dat ze opeens een water moesten oversteken om naar de kerk in Wijck te kunnen gaan, waar ze voor die tijd kerkten. Het wordt in die oorkonde zelfs de moederkerk genoemd. Christopher Rigg uit Bennekom vroeg mij, waar dit Wijck in de regio van Aalst (Betuwe) gelegen zou kunnen hebben.

We kwamen tot de volgende redenering. Dat watertje moet niet zomaar een of andere slootje zijn geweest, daar hadden ze immers een houten brugje overheen kunnen leggen. Nee, het moest te maken hebben met een veranderende, nieuwe of weer actieve rivierloop of mogelijk een doorgebroken dam.

Dit Wijck kan natuurlijk nooit op Wijk bij Duurstede slaan, daar ligt geen Aalst en de mensen uit Aalst gaan niet helemaal naar Wijk bij Duurstede lopen, als er dichterbij ook kerken zijn.

In de Bommelerwaard liggen eveneens een Aalst en een Wijck, gescheiden door de Oude Maas, maar deze is pas in 1273 afgedamd. Als de mensen uit Aalst de Maas moesten oversteken lag daar dan al een brug? Een dam kan niet want de Maas was toen nog een bevaarbare rivier. Als je het stratenplan bekijkt is er ook nergens een weg te bekennen de Maas over richting Wijk (bij Aalburg).

Wij achten het daarom aannemelijker deze beide plaatsen in de Betuwe te zoeken.

Waar lag Wijck?

Waar lag dit Wijck bij Aalst dan wel? Het moet op een niet al te verre loopafstand van Aalst gelegen hebben, dus niet verder dan van Aalst naar Lienden of van Aalst naar Kesteren. Bekijken we oude kaarten, dan zie we duidelijk dat er behalve de oude doorgaande weg Lienden-Kesteren, een weg loopt door de Oudenwaard naar het slot Ter Leede.

Op een kaart van 1850 maakt deze weg op een gegeven moment een scherpe buiging en hier zie je iets verder op nog een groepering huizen bij elkaar liggen en nog iets verder ligt Ter Leede. In dit gebied moeten we volgens ons die moederkerk van Wijck zoeken. Een aanwijzing voor een kerk hier ter plaatse blijkt uit een briefwisseling die Geurt Jan Brenkman in 1882 voerde met het RMO in Leiden. Hij schrijft over een stuk bouwland 'Het Rot' geheten op enkele honderden passen van het huis Ter Leede gelegen. Hier werd een soort greppel gevonden die met klei- of aardewerk gedicht was en in de greppel vond men allemaal gebroken urnen en grote beenderen. Dat zou op een oude begraafplaats kunnen wijzen.

De plaats van de kapel in Aalst

Dat er ooit een kapel in Aalst is geweest is vinden we terug op de perceelsnamenkaart van Aalst: Kerkeland en Kerkewei. Waar moet die kapel in Aalst gestaan hebben? Ik kan maar één goede plaats bedenken en dat is op het kruispunt van de hier boven genoemde wegen, waar nu het omheinde speeltuintje is. Hier was volgens de volksverlevering ooit sprake van een oud heiligdom met een duizendjarige linde. Volgens wichelroedelopers was dit ook een bijzondere plek, een soort leycentrum, een kruising van verschillende leylijnen. De oudste kerken zouden op dergelijke plaatsen gebouwd zijn. Een van de etymologische verklaringen voor de naam Aalst is dat het afkomstig is van 'alhusta', dat afgeleid is van 'alah' dat heiligdom of tempelplaats betekent.

Wateroverlast

Het was in een tijd dat er nog geen bandijken bestonden. Aalst kreeg in 1135 last van water, maar waardoor? Dit kan niet anders dan dat het met de Oude Rijn te maken had. Dat is het enige water tussen Aalst en Wijck. De Leygraaf of Leede stroomde ten noorden van de weg Aalst-Ter Leede, had deze loop met de waterlast van Aalst te maken? Of was er nog een andere oorzaak die overlast bezorgde?

Mogelijk had het te maken met de Ouden Dam, een naam die nog altijd kleeft aan een boerderij bij de overgang van de Oude Rijn.

Om via Aalst op de weg Aalst-Ter Leede te komen staken de mensen bij de Ouden Dam de Oude Rijn over. De Leede moet dan in 1135 een bevaarbare rivier geweest zijn en de Oude Rijn niet in verband met de aanwezigheid van een dam.

Door een bepaalde oorzaak zoals kruisende ijs kan deze dam doorbroken of helemaal weggeslagen zijn en konden de mensen uit Aalst niet meer naar hun moederkerk in Wijck. Of werd die dam juist opgeruimd omdat er ergens anders een dam geslagen werd?

Een oorkonde uit 1165

Dertig jaar later blijkt er namelijk sprake van een dam bij Wijck. In 1165 vergunt keizer Frederik I dat door de Neude een 'waterleiding' (waterloop) gegraven wordt voor het (een betere?) afvoer van het water van de Rijn naar zee en dat de dam bij Wijck, zal blijven bestaan en tevens beveelt hij de dam bij Zwammerdam op te ruimen. Is hier sprake van hetzelfde Wijck? Of is het toeval? Algemeen wordt aangenomen dat met dit Wijck een dam bij Wijk bij Duurstede bedoeld wordt, maar is dat wel zo?

Men had nog dus nog steeds last van het water, blijkbaar doordat het water bij de Nude zich ophoopte en daarom werd er besloten bij de Nude een doorgraving te realiseren. Dat had volgens Rigg te maken met een nieuwe bedding vanaf de Wageningse Berg in de buurt van het huidige centrum van Wageningen en de huidige Nude. Een gedeeltelijk kunstmatige bedding werd volgens hem gegraven langs de lijn van de Haarweg naar de Kromme Eem bij de huidige Blauwe Kamer. Daarvandaan stroomde het meeste water toen nog langs het toenmalig laatste stuk van de Eem, richting de Leede, naar de monding met de Oude Rijn bij De Spees.

Tot slot

Met deze oorkonde betreffende Aalst en Wijck is weer een stukje Betuwse geschiedenis duidelijk geworden. Wat de rivierlopen in die tijd betreft, dat is voor mij nog niet geheel duidelijk en daarover verschil ik nog van mening met Rigg. Mogelijk zijn er lezers die ons hierover meer duidelijkheid kunnen verschaffen, twee of meer mensen weten tenslotte meer dan een!

Bronnen:

Muller, S. Fzn. en Bouman A. C.: *Oorkonden-boek van het Sticht Utrecht*. No. 354. Utrecht, 1920.

Met dank aan Christopher Rigg uit Bennekom.